

21. Хто ж такий Олекса Тихий? Статті, спогади, роздуми. Кн.1 / ред.-уклад. Фіалко Є.Б. – Олексієво-Дружківка: Донецьке обл. товариство ім. О. Тихого, 2008. – 40 с.

22. Циганок В. О. «Я був на тому фарсі, що називали судовим процесом» // «Той, що духом не скоривсь». Матеріали наукової конференції, присвяченої пам'яті Олекси Тихого. – Дружківка: Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка. Дружківська міська організація, 1994. – С. 20–21.

*Павлюченко Ю. М.
(м. Вінниця)*

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ О. ТИХОГО

Буремні події останніх років на сході України (відлік яких можна починати від літа 2014 р.) викликали нову хвилю інтересу до історії Донбасу з метою розуміння передумов і встановлення історичної обумовленості ситуації, що там склалась. У зв'язку з цим у новому світлі широкому загалу відкриваються імена дисидентів – вихідців із Донбасу, серед яких особливої уваги заслуговує Олексій Іванович Тихий (Олекса Тихий).

Для правників дослідження життєдіяльності О. Тихого становить інтерес, в першу чергу, з погляду його правозахисної роботи та участі в Українській Гельсінській Групі.

Активна діяльність О. Тихого припала на 60–70 роки минулого століття. Загалом в історії держави і права України важливе місце займають 60-ті – перша половина 80 років ХХ сторіччя. В окреслений період суспільно-політичне життя України розвивалося надзвичайно суперечливо. З одного боку, наступ неототалітарного режиму, його ідеології, посилення ідеологічного тиску на весь народ, активне проведення русифікації. У національних відносинах пропагувалося злиття націй [1]. З іншого, потрібно констатувати зростання національної самосвідомості, новий виток національно-визвольного руху, активну діяльність різноманітних організацій, груп, спілок, партій, спрямовану на опір і боротьбу з проявами неототалітарного режиму. Яскравим прикладом таких організацій можна назвати правозахисну організацію Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (Українську гельсінську групу, а скорочено УГГ).

Зовнішньою передумовою створення УГГ виступив Гельсінкський процес, покликаний вирішити кризу політичного протистояння між СРСР та країнами Заходу у середині 1970-х років. Результатом зазначеного процесу стало підписання СРСР, США, Канадою та 32 країнами Європи (окрім Албанії) 1 серпня 1975 року в місті Гельсінкі Прикінцевого акту Наради з безпеки та співробітництва у Європі. Найбільш важливим здобутком цього Акту у правовому сенсі потрібно розглядати зобов'язання СРСР дотримуватися гуманітарної частини Прикінцевого акту, зокрема, прав людини в межах Загальної декларації прав людини ООН від 10 грудня

1948 року, її статті 19, згідно із якою кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення. Це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Водночас передбачалося, що виявлення фактів переслідування людей за переконання викликатиме юридично обґрунтовані претензії інших сторін і більше не буде трактуватися як втручання у внутрішні справи країни [2].

Внутрішніми передумовами створення УГГ потрібно назвати соціально-економічну, політичну й, особливо, культурну ситуацію в Україні, фактичну заборону розвитку української мови і культури, відповідно, відсутність умов для розвитку українців як нації. Історія свідчить, що на тлі такої ситуації в Україні в кінці 50 років виникає опозиційний рух. Боротьбу за дотримання прав і свобод людини, національні права українські дисиденти намагались вести в межах законодавства. У літературі зроблено висновок, що більшість дисидентів мислила себе, принаймні спочатку, цілковито радянськими людьми, які намагались тільки вказати на невідповідність між ідеологічними настановами та реальним життям, так би мовити, «демократизувати систему» [3, с. 106]. Оскільки діяльність представників українського дисидентського руху не приносила інших результатів, крім “зацікавленості” відповідних органів, то підписання Прикінцевого акту Наради з безпеки та співробітництва у Європі відкрило юридичні підстави цілком законної боротьби з порушенням прав людини

в умовах тоталітарного режиму і дало шанс вивести цю боротьбу на якісно новий рівень.

Українська Гельсінська Група заснована 9 листопада 1976 року за ініціативою письменника і філософа М. Руденка, генерала П. Григоренка (члена Московської Гельсінської Групи), громадської діячки О. Мешко, письменника-фантаста О. Бердника, юриста Л. Лук'яненка, мікробіолога Н. Строкатої-Караванської, інженера М. Мариновича, історика М. Матусевича, учителя О. Тихого, юриста І. Кандиби. Вони підписали Декларацію Української громадської групи сприяння виконанню гельсінських угод – про її створення – та Меморандум № 1 [4].

Відомим є факт, що як тільки М. Руденко на прес-конференції в Москві оголосив про створення в Україні цієї правозахисної організації, через дві години у вікна його житла під Києвом, де у той час перебували Р. Руденко й О. Мешко, полетіли шматки цегли і каміння. Так КГБ відсалютував на честь створення УГГ, жартував М. Руденко [5].

Щоб забезпечити виконання Гельсінських угод в Україні, УГГ поставила за мету ознайомлювати громадськість із Загальною декларацією прав людини ООН, сприяти розширенню контактів між народами і вільному обмінові інформацією. Самі ж члени вбачали місію Групи у сприянні пробудженню байдужих до активного громадського й національного життя людей, що водночас сприятиме прогресивному розвитку українського суспільства, і через розширення міжнародних контактів – зміцненню миру в усьому світі [6, с. 90].

З погляду сьогодення участь О. Тихого в якості співзасновника УГГ видається цілком передбачуваною та логічною. Аналізуючи його публіцистичні твори, дослідники доходять до думки, що О. Тихого найбільше бентежило питання національного розвитку народу, вражали і пригнічували процеси асиміляції Донецького краю російською культурою і мовою. Безпосередньо для О. Тихого болючим виступало мовне питання. Поборник української мови не міг спокійно дивитись, що один із найголовніших компонентів національної свідомості – мова поступово усувається зі сфери соціально-культурних відносин. На ці негативні та руйнівні для української нації факти він неодноразово звертав увагу в листах і зверненнях [наприклад, 7, с. 8–23]. Отже, в рамках УГГ О. Тихий міг би розгорнути діяльність із забезпечення права українців на розвиток національної культури, з відродження української мови, її захисту від зникнення.

За ширшого розгляду – правозахисна діяльність О. Тихого полягала у глибокому й системному аналізі чинного на той час законодавства, виявленні суперечностей між приписами нормативно-правових актів та фактичним станом, а потім – послідовному й логічному викладенні у зверненнях до органів влади. Так, за спогадами Л. Лук'яненка, на питання про зміст заяви до Голови Президії Верховної Ради відповідь була така: «Написав те, що вони, комуністи, самі на кожному кроці пишуть і проголошують: про право націй на самовизначення і, отже, право мадяр самим розв'язувати свої внутрішні справи; про право людини на свободу слова і, отже, незаконність існування ст. 62

у Кодексі та незаконність запроторювання за ґрати за критику комуністичної влади» [8].

Варто зазначити, що публіцистика О. Тихого мала мирний характер, не містила ворожих, загрозливих або ганебних закликів проти наявної влади. У способах «боротьби» О. Тихий був послідовним і намагався вести чесну боротьбу у межах чинного законодавства УРСР та СРСР, він наголошував на тому, що не треба порушувати законів, користуватися законами, які проголосила Конституція СРСР, і цим робити корисну для українського народу справу – відродження, розквіту й волі України [с. 148]. Готовність дотримуватись приписів чинного законодавства, бажання УГГ легально здійснювати діяльність підтверджувано тим, що усі засновники Групи поставили підписи і вказали адреси свого проживання, повідомили уряд УРСР про створення Групи, надіславши йому Декларацію Групи з викладом цілей Групи і методів роботи.

Надалі, улітку 1978 року Група оприлюднила програмовий документ «Наші завдання», з якого можна зробити висновок, що захист національних прав українців та громадян інших національностей, а також релігійних прав, поставлений на перше місце в її діяльності. Група збирала докази про порушення прав людини в Україні та поширювала цю інформацію за кордоном. Також Група приймала письмові скарги про порушення прав людини в Україні і щодо українців за її межами, передавала цю інформацію в засоби масової інформації та урядам держав – учасниць Гельсінського процесу. Група захищала права євреїв на еміграцію, права кримських татар,

права вірян тощо. За три перші роки, працюючи в умовах постійного ризику, члени УГГ створили сотні висококваліфікованих, скрупульозно вивірених і добре зредагованих правозахисних документів. Загалом протягом 1976–1980 років УГГ видала 30 заяв і звернень, 18 меморандумів, 10 бюлетенів про порушення прав конкретних людей [5].

Протягом 1977–1979 років засновники УГГ та безпосередньо О. Тихий не припиняли спроб отримати від влади офіційного статусу для Групи і реєстрації її як громадської організації. Останнє клопотання було підготовано О. Тихим та Л. Лук'яненком у 1979 році під час відбування покарання в особливо суворому концтаборі, що в селищі Сосновці Зубово-Полянського району Мордовської АРСР. Ознайомлення зі змістом цього клопотання дозволяє зробити висновок, що воно складено юридично грамотно, містить влучні покликання на Конституцію СРСР та доводить законність викладених у ньому вимог [6, с. 87–91].

Отже, правозахисна діяльність О. Тихого полягала у виявленні та висвітленні невідповідності фактичного стану суспільних відносин положенням Конституції СРСР та іншим законодавчим актам, у першу чергу мала на меті відродження української мови та національної культури, захист прав та свобод громадян. Вона була взірцем критичного мислення, логіки, виваженості й гідності людини, яка змогла її побудувати і проводити у межах чинного на той час законодавства, чим залишила беззаперечний доказ своєї невинуватості у злочинах, за які засуджена радянською владою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Музиченко П. П. Історія держави і права України: навч. посіб. / П. П. Музиченко. – К.: Знання, 2007. – 471 с. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/61024-borotba-z-proyavami-natsionalno-samosvdomost.html>

2. Сайт Українського інституту національної пам'яті. – режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/metodichni-rekomendatsii-do-vidznachennya-40-richchya-ukrainskoi-gelsinskoi-grupi>

3. Білько Д. В. Генеалогія влади та повсякденності: досвід підрадянських дисидентів / Д. В. Білько // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 9. – С. 101–109.

4. Десятеро сміливих. Всі члени-засновники Української Гельсінської групи [Електронний ресурс] // Історична правда. – 2010. – 9 листопада. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2010/11/9/3646/>

5. Овсієнко В. День народження Української Гельсінської групи. КГБ салютує уламками цегли [Електронний ресурс] / Василь Овсієнко // Історична правда. – 2010. – 9 листопада. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/research/2010/11/9/3656/>

6. Заява Президії Верховної Ради УРСР від Лук'яненка Л. Г., Тихого О. І. / Тихий Олекса. Не можу більше мовчати / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. – Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 84–91 с.

7. Роздуми про українську мову та культуру у в Донецькій області / Тихий Олекса. Не можу більше

мовчати / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. – Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 8-23.

8. Несвіт С. Публіцистична діяльність О. Тихого і В. Стуса: порівняльний аспект [Електронний ресурс] / С. Несвіт/ // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – 2012. – Вип. 17. – Режим доступу:

file:///Users/citrus/Downloads/apulf_2012_17_22.pdf

*Примуш М. В.
(м. Вінниця)*

ІДЕОЛОГІЧНІ РЕАЛІЇ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Актуальність представленої теми дослідження полягає у тому, що сучасні політичні процеси, які відбуваються зараз в Україні, політологами, експертами та політиками характеризуються трьома ключовими процесами: по-перше, війна на Донбасі, по-друге, реформування всіх сфер життя суспільства й по-третє – євроінтеграційними процесами всіх сфер життя суспільства [1, с. 6–7]. Назване, також впливає на гасла, риторику, символи та ідеологічні принципи політичних партій. Вказане знаходить свій прояв у двох вимірах: внутрішньому (включення у партійні списки командирів добровольчих батальйонів зони АТО, активістів «Євромайдану», громадських діячів, що слугує фактором подальшої деполітизації партій);